

УДК 94(477.8)«1914-1918»

УКРАЇНЬСЬКА ЗАРУБІЖНА ІСТОРІОГРАФІЯ УСС:
ПАРАДИГМИ, ТЕНДЕНЦІЇ, ДОСЯГНЕННЯ (ДО 100-РІЧЧЯ ПЕРШОЇ
УКРАЇНЬСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ФОРМАЦІЇ)

В.С. Великочий

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

У статті висвітлюються здобутки, основні тенденції і напрями вивчення українськими зарубіжними істориками процесу виникнення, діяльності першої національної військової формації в новочасну добу – Легіону Українських січових стрільців (УСС). Розглядаються основні парадигми, вироблені українською зарубіжною, галицькою міжвоєнною історіографіями щодо місця, ролі і значення УСС в національному суспільно-політичному, державотворчому процесах воєнно-революційної доби.

Ключові слова: Українські січові стрільці, українська історіографія, національна історіографічна традиція, історичні парадигми і тенденції.

Вступ. 2014 року минає 100 літ від початку однієї з найбільш кривавих і масштабних війн в історії людства – Першої світової. Одним з її наслідків для української нації стало формування першої військової структури, яка збройно стала на захист власного народу і стала опорою у становленні української національної держави в ході революції 1917–1920 рр. – Українських січових стрільців. Власне, їх створення, перше бойове хрещення теж відбулося 1914 р. Постава бойо-

вої мілітарної структури національного характеру стало закономірним наслідком попереднього процесу національно-культурного і суспільно-політичного розвитку українства Галичини, Буковини і Закарпаття, всього народу впродовж 2-ї половини XIX – поч. XX ст. Українське січове стрілецтво водночас стало і феноменом національного військово-історичного літописання, основи якого закладалися фактично поза межами власної держави і її території. Роль і значення УСС настільки вагомі, що мали подальший визначальний вплив на перебіг значної кількості знакових подій в українській історії всього XX і поч. XXI ст. Одну з провідних ролей у написанні історії січового стрілецтва мала українська зарубіжна історіографія, яка виробила власні парадигми, на тривалий час окреслила принципові тенденції та стрижневі напрями дослідження проблеми.

Огляд джерел. Основою для вивчення вказаної проблеми є історіографічні джерела, напрацьовані українською військовою наукою. Її підґрунтя заклали громадські дослідницькі структури, що діяли на західноукраїнських землях та в еміграції у міжвоєнний період. Їх основною інтелектуально-організаційною си-

лою виступили понад 6 тис. офіцерів українських армій, які, за словами Л. Шанковського, «створили нам українську воєнно-історичну науку», зібравши, опублікувавши величезний масив першоджерел та воєнно-історичних студій [34]. Особовий склад військовиків зумовлював спрямованість і тематику дослідницької роботи, в якій також чітко простежується «наддніпрянський» та «галицький» історіографічні струмені.

Наддніпрянська військова еміграція, що відзначалася високим фаховим й освітнім рівнем, гуртувалася навколо діючих у Каліші та Варшаві Воєнно-наукового видавництва, Українського воєнно-історичного товариства та Українського наукового інституту, які, крім книжкової продукції історико-мемуарного характеру, публікували чимало періодичних видань. Найвідоміші з них – воєнно-літературний журнал «Табір» (1923–1939) та збірник «За державність» (1929–1939) – висвітлювали історію військового будівництва та бойових дій у Наддніпрянщині у 1917–1921 рр. На відповідні процеси на західноукраїнських землях зверталася незначна увага: крім публікацій спогадів, про УСС, Галицьку армію згадувалося хіба що в контексті спільного походу на Київ армій УНР і ЗУНР. Ці наукові центри співпрацювали з еміграцією Армії УНР у Франції, Бельгії, Чехословаччині.

Своєрідний, так би мовити, «зустрічний вектор» досліджень здійснювала військова еміграція ЗУНР, зосереджена у таборах інтернованих Чехословаччини (Німецьке Яблон-

не, Ліберець, Йозефів та ін.). Перетворенню Праги у важливий український науковий центр поза межами радянської України сприяла політика чеського уряду, зокрема з надання освіти колишнім воякам УГА. З їхнього середовища вийшло чимало літописців національно-визвольних змагань. Однак, на відміну від військової еміграції УНР у Польщі, тут не знайшлося фахових сил та ентузіастів, які б забезпечили збереження величезного масиву археографічних джерел. Внаслідок цього значна частина унікальних матеріалів з празького Музею визвольної боротьби України (архіви армій УНР і ЗУНР, СВУ, таборів полонених у Німеччині та Австро-Угорщині тощо) була втрачена назавжди [26]. Поряд з виданням історико-мемуарної літератури вагомим здобутком цього осередку військової еміграції став часопис «Український скиталець» (1921–1923 рр.; 46 чисел), який заклав підвалини вивчення історії Галицької армії.

Третім центром української воєнно-історичної науки став Львів, до здобутків якого вагомо спрочинилися як високопрофесійні вихованці школи М. Грушевського (І. Крип'якевич, І. Карпинець, І. Кривецький, М. Голубець), так і нефахові історики – колишні військові діячі ЗУНР – Б. Гнатевич, О. Думін, (А. Крезуб), О. Кузьма, З. Стефанів та ін.). Творенню обширної історико-мемуарної спадщини також сприяли колишні старшини УСС та УГА, які згуртувалися навколо воєнно-історичного товариства «Червона Калина». Поряд з його спеціалізованою книжковою продукцією

та періодикою у популяризації історії національно-визвольних змагань 1914–1920 рр. істотну роль відіграли часописи і календарі-альманахи суспільно-політичного («Діло», «Новий час»), культурно-освітнього («Життя і знання») та різнопрофільного («Дніпро», «Запорожець», «Український інвалід» тощо) спрямування.

Ще одним важливим осередком розвитку української військової науки став Берлін, де плідну працю проводив Союз українських старшин в Німеччині зі своїм органом «Військовий вісник». З ним пов'язана діяльність визначного військового історика В. Кучабського, доробок якого популяризували і львівські видавництва.

Якщо у 1920–1930-х рр. закеанська еміграція майже не виявила поступу в царині воєнно-історичних студій, то в повоєнний період вона займає провідні позиції у їхньому розвитку. Продовженням організаційно-пошукової і дослідницької діяльності «Українського скитальця» стало п'ятитомне видання «Українська Галицька Армія» (1958–1976), в якому представлено матеріали історико-мемуарного, археографічного, біографічного характеру [33]. Головна заслуга в його появі належить старшині УСС Д. Микитюку, який здійснив величезну роботу зі згуртування фахово-інтелектуального потенціалу, збирання джерельних матеріалів у європейських країнах, а також коштів на видання тощо [27]. П'ятитомнику бракувало аналітично-узагальнюючих досліджень, що істотно компенсували монографії Л. Шанковського [35; 36]. Вони стали найбільшим

здобутком українського зарубіжжя з військової історії як УСС, так і Галицької Армії. Їхня підготовка також пов'язана з діяльністю видавничого осередку Д. Микитюка. Аналіз і огляд джерел більш детально запропонований нами в інших наукових працях, остання з яких побачила світ у 100-літню річницю початку Першої світової війни [5; 9].

Виклад основного матеріалу. До одного з феноменальних явищ української історіографії можна віднести публікації з історії Українського січового стрілецтва. Ця проблема ширше представлена в деяких інших наших працях [8; 11], тому обмежимося з'ясуванням її головних аспектів. Його (цього феноменального явища – авт.) унікальність зумовлена тим, що, сама по собі нечисленна, малопомітна на загальному тлі Першої світової війни, де на фронтах виступали багатомільйонні армії, військова формація викликала зливу різножанрової літератури – мемуарної, історико-мемуарної, публіцистичної, наукової. Якщо одна з перших бібліографій історії УСС І. Калиновича (1917) мала 65 позицій [18], то збірка П. Зленка (1935) – 988 джерел [15], а після її доповнення С. Ріпецьким (1965) – вже 1330 назв [3]. Останнє видання відображає здобуток української військової науки в Галичині в 1920–1930-х рр. та в українському зарубіжжі до середини 1960-х рр. В одному з найгрунтовніших на даний час монографічному дослідженні М. Лазаровича зафіксовано понад 900 праць з історії УСС [24, с. 540–547].

Серед масиву праць про усусів,

що вийшли з під пера української зарубіжної історіографії, за нашими підрахунками, не більше 7 % мають суто науковий, а інші – здебільшого мемуарний, історико-публіцистичний та історико-популярний характер. Це одна з визначальних тенденцій, яка наклала свій відбиток і на вироблення парадигм дослідження проблеми, як у минулому, так і на сучасному етапі. Історіографічний процес осмислення Українського січового стрілецтва характеризують виразна тяглість і змістовно-тематична наступність, що певною мірою гальмували віднайдення поліваріантних підходів до вивчення та пошуку нових неординарних ідей і оцінок цього явища. Можемо стверджувати, що в сучасній суспільній думці в головних рисах продовжують домінувати ті ж характеристики феномену стрілецтва, які дали його ідеологи та літописці ще в роки Першої світової війни, а також за міжвоєнного періоду з орієнтацією на перспективи розгортання визвольної боротьби.

Етапними подіями в розвитку історіографії УСС стали праці М. Угриня-Безгрішного [32], перше узагальнююче дослідження О. Думіна і колективна робота відомих військових істориків І. Крип'якевича, Б. Гнатевича, З. Стефаніва [14; 16; 17]. «Вибух» стрілецького літописання в міжвоєнній Галичині зумовлювався як широким суспільним інтересом до військової історії, що особливо посилювався у зв'язку з відзначенням 10-ї й 20-ї річниць стрілецького чину, так і нагромадженням документальних матеріалів із означеної теми. Ана-

ліз західноукраїнської історіографії проблеми не є предметом цього нашого дослідження. Тому зацентруємо лише увагу на тому, що тогочасні праці сприяли утвердженню певного «алгоритму», навіть концепту у висвітленні зародження, становлення та бойової діяльності УСС. Під їхнім впливом початково укорінювався стереотип, що «головним ворогом» військово-патріотичного руху галицького українства виступали саме поляки, які вели проти нього постійну відкриту чи приховану боротьбу. Він згодом переріс у тенденцію в українській зарубіжній історіографії. А ця тенденція, своєю чергою, продовжує бути визначальною і в сучасній українській історіографії. Натомість, офіційним австрійським й іншим чинникам у створенні, забезпеченні боєздатності, діяльності, організації умов для функціонування УСС відводиться непропорційно мала роль.

Українське зарубіжжя збагатило історіографію УСС не лише в кількісному, а й у якісному відношеннях. Однією з зарубіжних подій у її розвитку стала поява книги С. Ріпецького [29], якого по праву вважають одним з найвизначніших дослідників цієї національної військової формації. Відмовляючись від її глорифікації та суб'єктивного трактування, науковець підсумував і творчо узагальнив надбання своїх попередників. Таким чином, він здійснив комплексне дослідження історії стрілецтва, показавши його витoki, ідейне й організаційне становлення напередодні і в роки Першої світової війни, бойовий шлях на теренах Галичини й Наддні-

пряниці, а також внесок у розвиток національної культури та політичної думки. С. Ріпецький (чи не одним з-поміж перших) використав праці англомовних авторів з цієї тематики, а також критично підійшов до свідчень українських мемуаристів. При цьому повсякчас у традиційному дусі наголошувалося на державницькому, соборницькому характері УСС, які, ставши прямими спадкоємцями козацтва, збагатили національну визвольну традицію, зміцнили її стрижневий постулат опори на власні сили.

Центром тяжіння обширної за обсягом «стрілецької історіографії» є кілька головних проблем, пов'язаних з витокami та джерелами формування УСС, їхнім бойовим шляхом, національно-політичною, культурно-освітньою діяльністю тощо. Червоною ниткою через неї також проходить з'ясування ролі стрілецтва в українському державотворенні й формуванні національної військової традиції. В такому сенсі утвердилося трактування УСС як «першої у новітній історії» української національної військової формації та «зародка» української армії. В усусах, які в боротьбі за волю і незалежність українського народу утверджували ідею опори на власні сили, вбачають прямих спадкоємців бойових традицій козаків, проводять пряму аналогію між ними. Водночас в них вбачають і продовження національних традицій у військових формуваннях часів Другої світової війни, зокрема УПА.

У сучасній історіографії поглиблюється тенденція, започаткована першими літописцями, зокрема

згадуваним В. Темницьким, щодо осмислення феномену УСС у площині військово-політичних процесів. При цьому вони вивчаються в різних ракурсах. Слідом за працями, що з'явилися в 1920–1930-х рр. у Галичині та згодом в українському зарубіжжі, становлення УСС, як уже відзначалося, розглядалося через призму протистояння з поляками, а джерело зростання їхньої популярності та впливів убачалося у всенародній підтримці. При цьому на задній план відходив і недооцінювався «австрійський чинник». На його винятковому значенні свого часу наголошував К. Левицький, котрий, як голова Головної української ради, брав участь у перемовинах з Віднем. Говорячи про велике зацікавлення урядових кіл цією справою, історик-мемуарист вказує, що легіону УСС від самих початків відводили особливі «військово-політичні завдання» [25, с. 13–23].

Ще однією тенденцією, поширеною українською зарубіжною історіографією, стало висвітлення спадкоємності трьох стрілецьких формацій у вигляді довоєнних молодіжних товариств – «Січі», «Сокола», «Пласту», «Січових стрільців» (1); Легіону Українських січових стрільців 1914–1916 рр., що воював у складі австро-угорської армії (2); корпусу Січових стрільців, сформованого в 1917 р. у Києві (3). В сучасній історіографічній традиції вона переросла у парадигму, яка утверджувалася ще у міжвоєнний період зусиллями чільних діячів й ідеологів стрілецтва В. Кучабським [23], О. Думінім та ін. [14]. Її вкоріненню посприяли праці авторів українського

зарубіжжя, передусім С. Ріпецького, який три названі формації розглядав у єдиному хронологічному контексті визвольної боротьби 1914–1920 рр. Їхня генетична спадковість обґрунтовувалася спільністю стрілецької ідеї та дійових осіб, що виступали носіями високої національної свідомості, користувалися популярністю серед народу [29].

Окремої уваги заслуговують погляди знаного військового історика і представника консервативного напрямку української суспільної думки В. Кучабського [22; 23]. Не перебільшуючи політичної зрілості УСС, як і всього галицького українства, він показав їхню ідейну еволюцію від проавстрійської до національно-державної орієнтації. Історик доводив, що напередодні війни серед них «перемішалися» два протилежні погляди: «самостійно-державницький» та «австрофільсько-лоялістичний». Український військово-стрілецький рух, на його думку, був передовсім «доказом української лояльності»: що «дасть» Австрія, якщо українці виступатимуть в імперському війську. Тому «український національний інтерес» «безнадійно покривався» «австрійським державним інтересом», зміцнюючи вірність українців до Австрії. Коли ж з вибухом війни Українське січове стрілецтво перетворилося на «гарматне м'ясо», його охопили розчарування і зневіра, тому вже з 1915 р. серед українських вояків нарастають антиавстрійські настрої. Відтак

лише після російського полону 1917 р. стрілецька формація у вигляді київського корпусу Є. Коновальця виступає як загальноукраїнська державницька сила. Між іншим, й сам Є. Коновалець*, намагаючись у своїх відомих «Причинках» відтворити політично незаангажовану історію січового стрілецтва, виводить його «витоки» з прибуття до Києва звільнених з російського полону галичан, а про попередні стрілецькі формації навіть не згадує [21].

На нашу думку, саме українській зарубіжній історіографії належить провідна роль в утвердженні в національній історії, в тому числі й при дослідженні проблеми УСС державницької парадигми. Своєю чергою, її національно-патріотична зорієнтованість призвела до такої істотної диспропорції, коли через зосередженість уваги на національних військових формаціях – УСС і УГА – залишається майже не розробленою проблема участі українців в імперській австро-угорській армії. Між тим її суспільно-політична значущість не викликає сумніву, адже йдеться про вояцьку масу, яка кількісно багаторазово перевищувала особовий склад двох названих українських мілітарних організацій. Таким чином, при висвітленні цієї теми історики змушені покликатися на іноземні, переважно австрійські, праці або ж на одну з перших спеціальних публікацій Л. Шанковського (1939), який визначив відсоток українських вояків у близь-

* До речі, Є. Коновалець потрапив до російського полону під час бою під горою Маківка, будучи старшиною 19-го австрійського полку піхоти, а не легіонером УСС, як це нерідко зустрічається в літературі.

ко півсотні полків, дивізій, бригад Австро-Угорської армії (Червона Калина. – 1939. – Ч. 6). Навіть у дослідженнях про політику австрійського уряду в «українському питанні» науковці обходили увагою це питання, зосереджуючись на легіоні УСС [28]. Проте, роль і значення українських вояків з австро-угорських формуваннях у суспільно-політичних процесах воєнно-революційної доби була значною, а інколи – і визначальною. Маємо на увазі факт перебрання влади українськими військовими у Львові в ніч з 31 жовтня на 1 листопада 1918 р., серед яких провідну роль відіграли не УСС, оскільки ще перебували в дорозі з Чернівців до столиці Галичини [7, с. 102–103].

Окремий розлогий зріз історіографії досліджуваної теми пов'язаний з військовою символікою, що характеризується у різноманітних методологічних, тематичних, джерелознавчих ракурсах: як складник військової історії, як один з елементів української державної символіки, через призму військових студій, у розрізі окремих спеціальних історичних дисциплін (фалеристики, однострійознавства, вексилології, емблематики) тощо. У вивченні цієї проблеми українська історична наука пройшла значний шлях: від перших популярно-описових – до ґрунтовних вузькопрофільних досліджень, підготовлених на основі спеціальних методів дослідження та особливої джерельної бази. Його характер і важливі віхи ознаменувалися появою спеціальних видань, а також численними конференціями, виставками, презентаціями видань і т. ін.

Ця проблема ґрунтовніше і глибше висвітлена в нашій спеціальній публікації [4], тому лише стисло зупинимося на її окремих аспектах. Перші згадки про національні військові символи зустрічаємо у працях з історії українського війська О. Думіна та Б. Гнатевича й І. Крип'якевича [16]. Сучасні вітчизняні науковці, з одного боку, активно осмислюють і творчо використовують здобуток своїх попередників, а з іншого – залучаючи нові джерельні матеріали, пропонують оригінальні дослідження як про військову символіку періоду визвольних змагань, так і про її окремі елементи – нагороди, однострої, прапори тощо. Окреслилася тенденція вивчення військової символіки передусім у контексті військового однострійознавства і прапорництва.

Найпродуктивніше в українській історіографії національної символіки представлені дослідження в галузі фалеристики. Їхні початки заклали перші, писані за «гарячими слідами» праці, які фіксували факт існування чи проекти запровадження національних відзнак та знаків пошани у формаціях УСС і Галицької армії [13]. Важливе фактологічне й науково-теоретичне підґрунтя для вивчення військової нагородної справи в Галичині у 1914–1919 рр. заклали дослідники українського зарубіжжя О. Климкевич, М. Битинський, М. Дем'янчук, Я. Самотюк [1; 2; 12; 19; 20; 30]. Їхні праці викликали гарячу полеміку в заокеанській діаспорі навколо проблеми українських військових нагород та спонукають ламати списи сучасних дослідників з приво-

ду багатьох висловлених ними положень і тверджень.

Важливий зріз військово-політичного розвитку Галичини у 1914–1919 рр. розкривають історико-біографічні дослідження, що досить чітко групуються за видами життєдіяльності та професійною (військовою) спрямованістю. Стислий виклад цієї проблеми також уможливило її ширше висвітлення в наших статтях [5; 6]. Їхній історіографічний аналіз, з одного боку, полегшує та обставина, що йдеться про біографії людей певної конкретно-історичної доби, тобто передусім про вояків УСС. З іншого боку, їхній життєвий шлях і суспільна діяльність часто виходять за її межі, що вимагає вивчення ширшого кола літератури, передусім з історії Галичини міжвоєнного періоду та української діаспори повоєнних часів. Прикметною рисою історико-біографічних видань є їхня «демократичність», адже вони присвячені не лише відомим, знаковим постатям, а й простим воякам, тож мотивами й метою реконструкції їхньої життєдіяльності здебільшого стають бойовий шлях особи, обставини її можливої загибелі тощо.

Історико-біографічні дослідження про військовиків УСС, а згодом і УГА, розпочалися «за гарячими слідами». Важливу роль у їхньому розвитку відіграли часописи й календарі «Червоної Калини», на сторінках яких зустрічаємо два головних типи біографічного зображення. Перший – історико-літературний життєпис – цілком відповідав побутуючій тоді тенденції щодо глорифікації визвольної боротьби за незалежність

і державність України, тому окремі постаті подавалися в ідеалізованому вигляді як знакові символи епохи.

Наші спостереження виявили ще одну особливість історико-біографічних досліджень з порушеної проблеми. Попри те, що бурхливі хвилі переломної воєнно-революційної доби винесли на поверхню сотні, тисячі осіб, які помітно вплинули на тогочасні процеси, лівова частка біографічних праць присвячена фактично двом десяткам знакових постатей вояків і командирів УСС і Галицької армії, які символізують боротьбу за волю і незалежність українського народу. Дослідницький інтерес до них нерідко підігривався їхньою пізнішою суспільною діяльністю, як приміром, біографістика про визначну діячку визвольних змагань О. Степанів, представлена в різних видах досліджень історико-біографічного жанру. Це значною мірою завдячується трьом спалахам інтересу до цієї постаті: в 1914–1916 рр. у Галичині; у середині 1960-х рр. в українському зарубіжжі; у 1990-х рр. – в Україні. Таким чином, маємо унікальні автобіографічні нариси самої О. Степанів [31]; публіцистичні й некрологічні нариси про неї званої дослідниці українського жіночого руху І. Книш (Книш І. Життя і легенда Олени Степанів, 1967).

Висновки. Отже, впродовж сторіччя нагромаджено велику кількість літератури з історії Українського січового стрілецтва. Її аналіз дозволяє стверджувати глибоку детальну розробку питань, пов'язаних з їхнім виникненням і організаційним становленням, участю у бойових діях,

різноманітною суспільною діяльністю тощо.

Відчуваючи впливи певних ідейно-політичних факторів та спираючись на різні науково-теоретичні підходи, кожна генерація істориків робила свій внесок у вивчення Українського січового стрілецтва, зберігаючи при цьому тяглість і наступність осмислення цього явища. В українській зарубіжній історіографії утвердився символістський підхід до розуміння історичного значення і трактування феномену УСС як «першої у новітній історії України національної військової формації», що «відродила національну військову традицію». При цьому виразним є зміщення акцентів на осмислення національно-політичного та національно-культурного значення УСС як уособлення складного шляху кристалізації української державницької ідеї та символу жертовної боротьби за волю і незалежність народу.

Автори міжвоєнного періоду в Галичині та українського зарубіжжя у 1950–1970-х рр. започаткували й розвинули основи наукового вивчення поступу збройних сил ЗУНР у листопаді 1918 р. – липні 1919 р. через значну кількість наукової й іншої різножанрової літератури.

Аналіз репрезентативних досліджень у галузі військової символіки та біографістики УСС та УГА дозволяє достатньою мірою окреслити головні історіографічні контури проблеми. Автори міжвоєнного періоду – здебільшого колишні ветерани цих військових формацій – нагромадили цінний фактологічний матеріал для

їхнього осмислення у вигляді праць історико-популярного, історико-мемуарного, публіцистичного характеру. Наступний етап досліджень в українському зарубіжжі характеризується як полемікою навколо складних суперечливих питань національної військової символіки, так і появою ґрунтовних досліджень, що спиралися на засади західної методології. Започатковані авторами українського зарубіжжя тенденції, парадигми, розвинута у й утверджена ними методологія історіографічного дослідження в рамках державницької школи є, без перебільшення основою для подальших наукових пошуків, аналітичних продукувань. Водночас її подальша розробка вимагає критичнішого аналізу історичних й історіографічних джерел, унеможливлення поширення тенденції, коли сумнівні чи помилкові факти і висновки переходять з одних праць до інших. Слід також посилювати науково-теоретичне забезпечення їхнього вивчення, що відкриє перспективи для узагальнення і нового прочитання великого масиву емпіричного матеріалу.

Література

1. Битинський М. Військові відзнаки Української Національної Армії / М. Битинський // Гуртуймося. – 1932. – Ч. IX. – С. 10–14.
2. Битинський М. Українські військові відзначення / М. Битинський // Вісті комбатанта. – Торонто ; Нью-Йорк, 1968. – Ч. 1: 1968. – С. 18–24 ; Ч. 2: 1968. – С. 26–32; Ч. 3: 1968. – С. 42–48.
3. Бібліографія джерел до історії Українських Січових Стрільців / [Упоряд. С. Ріпецький]. – Нью-Йорк : Видавнича комісія Братства УСС, 1965. – 115 с.

4. Великочий В. Військова символіка УСС як складова формування основ новітньої української національної традиції: до історіографії проблеми / В. Великочий // Галичина. : краєзнавчий та культурно-просвітній часопис. – Івано-Франківськ, 2008. – № 14. – С. 483–489.

5. Великочий В. Велика Східноєвропейська революція, Перша світова війна і Галичина (Українська історіографія суспільно-політичних процесів. Бібліографія) / В. Великочий. – Івано-Франківськ : Вид. Кушнір Г.М., 2014. – 180 с.

6. Великочий В. Галицька армія (1918–1919 рр.) : актуальні проблеми української історіографії / В. Великочий // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Історія». – Ужгород : Говерла, 2008. – С. 209–217.

7. Великочий В.С. Джерела до вивчення державного будівництва в ЗУНР/ Володимир Степанович Великочий. – Івано-Франківськ : Плай, 2003. – 278 с.

8. Великочий В. Національний феномен українського січового стрілецтва / В. Великочий // Галичина : краєзнавчий та культурно-просвітній часопис. – Івано-Франківськ, 2000. – № 4. – С. 56–61.

9. Великочий В.С. Українська історіографія суспільно-політичних процесів у Галичині 1914–1919 рр. : монографія / В. Великочий / Прикарпатський нац. ун-т ім. Василя Стефаника. – Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ ПНУ ім. В. Стефаника, 2009. – 812 с.

10. Великочий В. Українське січове стрілецтво й Українська Галицька Армія в дослідженнях з біографістики: до історіографії проблеми / В. Великочий // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія «Історія» : Зб. наук. праць (за м-ми Міжнар. наук. конф. «Національна інтелігенція в історії та культурі України», 23–24 жовтня 2008 р.) / [за заг. ред. проф. П. С. Григорчука]. – Вінниця, 2008. – Вип. 14. – С. 43–47.

11. Великочий В. Українське січове стрілецтво як феномен української

історіографії / В. Великочий // Збірник навчально-методичних матеріалів і наукових статей історичного факультету / Волинський нац. ун-т ім. Лесі Українки. – 2008. – Вип. 14. – С. 65–74.

12. Дем'янчук М. «Орден Оборонців Львова» / М. Дем'янчук // Вісті комбатанта. – Торонто ; Нью-Йорк. – 1967. – Ч. 2. – С. 8–10.

13. Дзіковський В. Герб України / В. Дзіковський. – Львів, 1917. – 32 с.

14. Думін О. Історія Легіону Українських Січових Стрільців 1914–1918 / О. Думін. – Львів : Червона Калина, 1936. – 376 с.

15. Зленко П. Українські Січові Стрільці. (Матеріали для бібліографічного покажчика) / П. Зленко // За державність. – Каліш, 1935. – Вип. 5. – С. 243–273 ; 1936. – Вип. 6. – С. 238–253 ; 1937. – Вип. 7. – С. 231–245.

16. Історія українського війська. – Львів : Вид-во І. Тиктора, 1936. – Ч. III. Збройні сили сучасної доби / [І. Крип'якевич, Б. Гнатевич та ін.]. – 568 с.

17. Калакура О. Акт злуки в контексті польсько-українських відносин / О. Калакура // Українська соборність: ідея, досвід, проблеми (до 80-річчя Акта злуки 22 січня 1919 р.) : Збірник. – К. : ШІ-ЕНД, 1999. – С. 264–271.

18. Калинович І. Огляд воєнної української бібліографії за час першого року світової війни / І. Калинович // Українське слово. – Львів, 1915. – Ч. 51. – С. 3–4 ; Ч. 53. – С. 2 ; Ч. 54. – С. 2 ; Ч. 55. – С. 3 ; Ч. 56. – С. 2 ; Ч. 57. – С. 2 ; Ч. 58. – С. 2 ; Ч. 59. – С. 2–4 ; Ч. 61. – С. 2 ; Ч. 65. – С. 5–6 ; Ч. 72. – С. 34 ; Ч. 76. – С. 4 ; Ч. 80. – С. 6 ; Ч. 81. – С. 2 ; Ч. 83. – С. 4–5.

19. Климкевич Р. Найвищі відзнаки Західно-Української Республіки / Р. Климкевич // Український історик. – Нью-Йорк ; Мюнхен, 1968. – Ч. 3–4. – С. 115–119.

20. Климкевич Р.О. Крайові і земські прапори Галичини / Р.О. Климкевич // Збірник наукових праць на пошану Євгена Вертиполоха. – Торонто : Канадське

наук. т-во ім. Шевченка, 1972. – Т. 12. – С. 212–222.

21. Коновалець Є. Причинки до історії української революції // Історія Січових Стрільців. 1917–1919 : воєнно-історичний нарис / Є. Коновалець. – К. : Україна, 1992. – С. 287–346.

22. Кучабський В. Розвиток національно-державницької думки УСС / В. Кучабський // За волю України : Іст. зб. УСС. 1914–1964. – Нью-Йорк, 1967. – С. 48–56.

23. Кучабський В. Січові Стрільці. Їх історія й характер : нарис / В. Кучабський. – Львів, 1920. – 45 с.

24. Лазарович М.В. Легіон Українських січових стрільців : формування, ідея, боротьба / М.В. Лазарович. – Тернопіль : Джура, 2005. – 592 с.

25. Левицький К. Історія визвольних змагань галицьких українців з часу світової війни 1914–1918 / К. Левицький. – Львів, 1928. – Перша часть ; Львів, 1929. – 288 с ; Друга часть. – 1929. – С. 289–496 ; Третя часть. – 1929. – С. 497–774.

26. Лисюк К. Музей Визвольної Боротьби України в Празі (його початки й ліквідація) / К. Лисюк // На слідах. – Каліфорнія, 1955. – Ч. 3–6. – С. 11–21.

27. Микитюк Д. Як родилася «Історія УГА» / Д. Микитюк // Українська Галицька Армія : Матеріала до історії. – Вінніпег : Вид. Д. Микитюк, 1976. – Т. 5. Над Сяном. – С. 187–190.

28. Попик С. Українці в Австрії 1914–1918. Австрійська політика в українському питанні періоду Великої війни / С. Попик. – К. ; Чернівці : Золоті литаври, 1999. – 236 с.

29. Ріпецький С. Українське Січове Стрільцтво. Визвольна ідея і збройний чин / С. Ріпецький. – Нью-Йорк : Червона Калина, 1956 ; Львів, 1995. – 357 с.

30. Семотюк Я. Українські військові відзнаки : ордени, хрести, медалі та нашивки / Я. Семотюк / [2-ге доп. вид.]. – Торонто : НТШ у Канаді. – 2004. – Т. XL. – 64 с.

31. Степанів О. Напередодні вели-

ких подій. Власні переживання і думки. 1912–1914 / О. Степанів. – Львів : Червона Калина, 1930. – 45 с.

32. Угрин-Безгріший М. Українські Січові Стрільці / М. Угрин-Безгріший // Календар Червоної Калини на 1924 рік. – Львів ; К., 1923. – С. 36–51.

33. Українська еліта : минуле, сучасне, майбутнє : Мат. міжрегіон. наук. конф. (12–13 грудня 1996 р.). – Тернопіль, 1996. – 293 с.

34. Шанковський Л. Нарис української воєнної історіографії / Л. Шанковський // Український історик. – Нью-Йорк–Мюнхен, 1971. – Ч. 3–4. – С. 73–89 ; 1972. – Ч. 3–4. – С. 55–71 ; 1974. – Ч. 1–3. – С. 48–64.

35. Шанковський Л. Українська армія в боротьбі за державність / Л. Шанковський. – Мюнхен : Дніпрова хвиля, 1958. – 319 с.

36. Шанковський Л. Українська Галицька Армія : Воєнно-історична студія / Л. Шанковський. – Вінніпег : Вид-во Д. Микитюка, 1974. – 396 с.

Velykochyy V.S. UKRAINIAN FOREIGN HISTORIGRAPHY OF THE UKRAINIAN SICH RIFLEMEN: PARADIGMS, TENDENCIES, ACHIEVEMENTS (TO THE CENTENARY OF THE FIRST UKRAINIAN NATIONAL MILITARY FORMATION). The article describes the achievements, tendencies and directions of studying the process of appearance and activity of the first national military formation in new times – the Legion of Ukrainian Sich Riflemen (USS), which is studied by foreign historians, who are Ukrainians. The article shows basic paradigms produced by foreign Ukrainian and Galician interwar historiographies of the place, role and importance of the USS in the national socio-political pro-

cesses in the state-military-revolutionary period.

Keywords: Ukrainian Sich Riflemen, Ukrainian historiography, national historiographical tradition, historical tendencies and paradigms.

Великочий В.С. УКРАИНСКАЯ ЗАРУБЕЖНАЯ ИСТОРИОГРАФИЯ УСС: ПАРАДИГМЫ, ТЕНДЕНЦИИ, ДОСТИЖЕНИЯ (К 100-ЛЕТИЮ ПЕРВОЙ УКРАИНСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ ВОЕННОЙ ФОРМАЦИИ). В статье освещаются достижения, основные тенденции и направления изучения украинскими зарубежными историками процесса возникновения, деятельности первой национальной военной формации в новейшей истории - Легиона Украинских сечевых стрельцов (УСС). Рассматриваются основные парадигмы, разработанные украинской зарубежной, галицкой межвоенной историографиями о месте, роли и значения УСС в национальном общественно-политическом, государство-созидающих процессах военно-революционной эпохи.

Ключевые слова: Украинские сечевые стрельцы, украинская историография, национальная историографическая традиция, исторические парадигмы и тенденции.